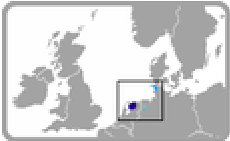
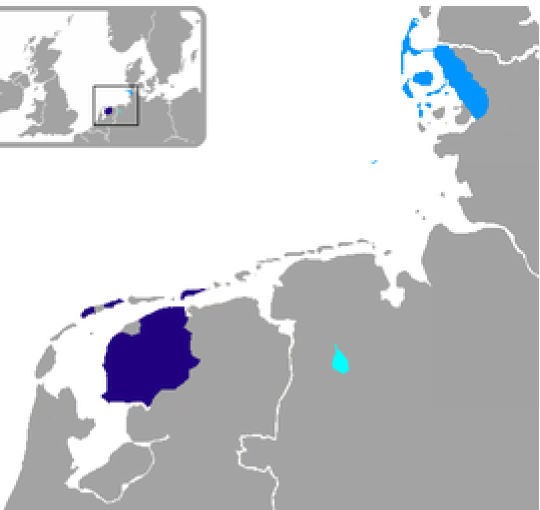
WIKIPEDIA

Seeltersk

Dät **Seelterske** of, wietenskuppelk, **Seelterfräiske** is ne fräiske Sproake, ju fon sowät 1500 bit 2500 Moanskene boald wäd in Seelterlound.[1] 1991 wuude ju seelterfräiske Sproake in dät Guinness-Bouk fon Rekorde fon 1991 iendrain as *litste Sproakailound fon Europa*.[2] Dät Seelterfräiske is dät lääste Uurblieuwsel fon ju aastlauwersfräiske Uurtoal fon dät Seelterlound, do Groninger Uumelounde, Aastfräislound, dät Jeverlound un Butjoarlound.

Seeltersk	
Baald in	Seelterlound, Aast-Fräislound
Baalere	1500 bit 2500[1]
Sproakfamilie	Indogermaniske Sproaken ▪ Germaniske Sproaken ▪ Wäästgermaniske Sproaken ▪ Noudwäästgermanisk ▪ Fräiske Sproaken ▪ **Seelterfräisk**
Stoatus	
Offizielle Stoatus	Anärkoand as Minnerhaidssproake in Seelterlound
Sproakkodes	
ISO 639-3	stq

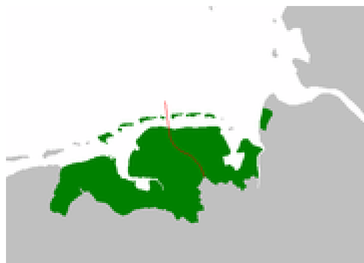

Dät fräiske Sproakgebiet in Europa.
Dät seelterfräiske Sproakgebiet is mäd ljoachtblau markierd.

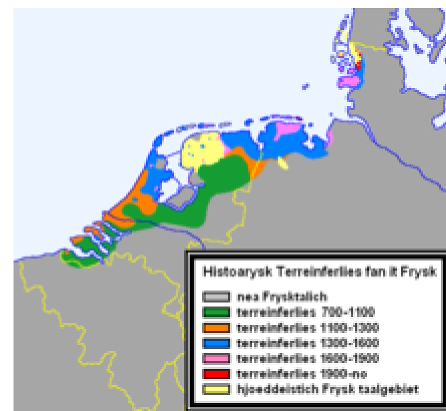
Inhooldsferteeknis

Klassifikation

Dät aastfräiske Sproakgebiet. Do Sproakgränsen basierje sik ap do Ferwaltengsgränsen fon däälich.

Bit in dät säkstienste Jierhunnert waas dät Fräiske (Ooldfräisk) ju eepentelke Sproake fon Ferwaltenge un Gjucht in do fräiske Kustenlounde twiske dät Vlie in 't Wääste un ju Weser in 't Aaste. Ätters is ju Sproake in Aast-Fräislound uutstuurwen, man in Seelterlound is ju an 't Lieuwend blieuwen.

Toalkoarte mäd do fröiere un hüütige fräiske Toalgebiete.

Binne ju ooldfräiske Sproake in Aast-Fräislound roate dät two Dialektgruppen, do oamsfräiske Dialekte un do weserfräiske Dialekte. Do oamsfräiske Dialekte wuuden in dän väästelke Deel fon dät aastfräiske Hoolichailound boald, as uk in do Groninger Uumelounde bit tou ju Lauwers. Do weserfräiske Dialekte wuuden in dän aastelke Deel fon dät aastfräiske Hoolichailound boald, bit in dät Lound Wursten, uursiede fon ju Weser.

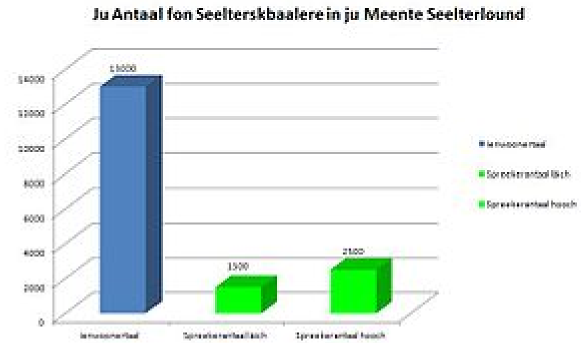
Uut dät Ooldfräiske hääbe sik dät Wäästfräiske, dät Seelterfräiske un dät Noudfräiske äntwikkeld. Do bildeden touhoope ju fräiske Sproakgruppe. Ju Äntwikkelenge geen foar älke fräiske Sproake uurs, un so sunt do uutnunner woaksen. Fon do fräiske Dialekte, do noch an 't Lieuwend sunt, is dät hälgeloundske Fräisk dän naiste Früünd tou dät Seelterske.[3] Die naiste Früünd tou do fräiske Sproaken is ju ängelske Sproake.

Ju ängelske Sproake un do fräiske Sproaken heere tou ju Ängelsk-Fräiske Sproakfamilie (Anglofräisk). Dät Anglofräiske wäd uk wäil Noudwäästgermanisk naamd, un bildet ne Unnersproakgruppe binnen do Germaniske Sproaken. Ju seelter Sproake is fon Uursproang Fräisk, man häd platdüütske un hoochdüütske Ienfloude unnergeen. Deerbie sunt ferskeedene Woude in dät Seelterske keemen, do nit originoal Fräisk sunt. Ap ju uur Siede häd dät Seelterske ooldfräiske Woude (as *kweede, Soaks*) bewoard, do dät uurswain nit moor rakt, as uk grammatiske Besunnerhaide (t.B. *Gäise, sjo*).

Sproakgebiet

Dät Sproakgebiet uumfoatet trjo Täärpe: Strukelje, Roomelse un Skäddel. In ju junge Kolonie Seedelsbierich wäd nit fuul Seeltersk boald. Däälich bildje do fjauer Täärpe un hiere Buurskuppe mädnunner ju Meente Seelterlound mäd n Uurfläche fon 123 km^2 un sun 13.000 Ienwoonere. Ieuwenske Seeltersk un Hoochdüütsk behärsket n Deel fon ju seelterske Befoulkenge dät Platdüütske.

Spreekerantaal

Ju Antaal fon Seelterskbaalere in ju Meente Seelterlound.

Uur ju Spreekerantaal rakt et ferskeedene Unnersäikengen un Skättengen. Bie aal do Skättengen lait ju Spreekerantaal twiske do 1500 un 2500 Moanskene.[1]

Ju lääste Unnersäikenge wuude 1995 moaked fon Dieter Stellmacher in dät *Saterlandprojekt* fon ju Universität Göttingen. Deerbie wuuden 10% fon do Ienwoonere uur hiere Sproakgebruuk ätterfräiged an Hound fon ne Froageboge mäd 34 Froagen. Fon do 12.100 Ienwoonere wuuden uutnuumen Bäidene unner 14 Jiere, as uk Uutloundere, Uutsiedlere un Personen mäd twäide Woonenge in Seelterlound. So ferbleeuwen 8.334 Persone, so dät 833 Ljuude tou befräigjen wieren. Deerfon koomen 766 (92%) uutfälde Froageboogen. Seeltersk ferstounden dwo 4.058 Ienwoonere (49%), Seeltersk baale konnen 2.250 Persone. Fon do 8.334 Ienwoonere baale also 27% Seeltersk, ap maaste in Roomelse (39,7%). In Skäddel kon 28,9% Seeltersk baale, in Strukelje waas dät 26,2% un in Seedelsbierich 9,6%.[4]

In dät historiske Gebiet Seelterlound lääse do uk nit fräiskbaalende Täärpe Idafeen, Elisabethfeen un Näiskäddel. Disse Täärpe heere Däälich nit tou ju Meente Seelterlound. Idafeen heert tou ju Meente Aastrauderfeen), Elisabethfeen tou ju Meente Bäärsel) un Näiskäddel tou ju Stääd Ait. Do näie Bewoonere fon disse Foantäärpe koomen fon Anfang an uut Ooldenbuurich of Aastfräislound un do kuuden neen Fräisk baale. Näiskäddel äntstuude in dät 19. Jierhunnert fon Skäddel uut, man so as uk in dät Foantäärp Seedelsbierich waas ju Antaal fräisk baalende Ienwoonere littik. Tou dät Eende fon dät 19. Jierhunnert tälde Paul Kollmann in Näiskäddel noch 59 fräiskbaalende Ienwoonere (12,7%).[5]

Baalwiesen

Baalwiesen fon do Täärpe

Dät Seelterske kon in do trjo Dialekte fon Roomelse, Utände (Strukelje), un Skäddel ferdeeld wäide. Do Ferskiele sunt gjucht littik.[6][7] Daach sunt do, wan me Seeltersk baale kon, goud tou kannen. Hier een poor Biespilsatse in do unweerskienelk ful Ferskiele ansammeld sunt, man daach kon me deer an sjo, dät jo daach nit uuremäte foneenuur ouwieke:

1. Biespilsatse ap Skäddeler Seeltersk

Ju Muur fon mien Naaberljüüde fon ju Hachte in't Nouden, do aaltied mäd ju Saise Gäärs faar hiere Haangste mjo, häd aan Lüünich blouked, die knulääst in dät froaie Fuugelhuus jieuwenske hier aain Huus Aaiere laid häd un bolde litsje Suukene häbe skuul. Mongs soacht hie Fodder un bikket litsje Miegelken un uurswät uut ju Äide bääte dän Staal, eer hie wier tourääch ätter't Fuugelhuus wäifljucht. Sieuwends (/Seeuwends) staant deer aaltied aan fraamden Mon, die uurs niks mäi as dän Fuugel tou bekieken. Wildääge kumt hie uut dät Bopperlound.

2. Biespilsatse ap Roomelster Seeltersk (uk: Roomelsk)

Ju Muur fon mien Noaberljuude fon ju Hööchte in't Nouden, do aaltied mäd ju Saise Läärs foar hiere Hoangste mjo, häd een Lüüntje blouked, dät knulääst in dät froaie Fuugelhuus ieuwenske hier oain Huus Oaiere laid häd un bolde litje Suukene häbe skuul. Mongs soacht dät Fodder un bikket litje Miegelken un uurswät uut ju Äide bääte dän Staal, eer dät wier tourääch ätter't Fuugelhuus waifljucht. Säiwends stoant deer aaltied aan froamden Mon, die uurs niks mai as dän Fuugel tou bekieken. Wildääge kumt hie uut dät Bupperlound.

3. Biespilsatse ap Struukeljer Seeltersk

Ju Mour fon mien Naaberljuudene fon ju Hööchte in't Nudden, do aaltied mäd ju Soise Läärs faar hiere Haangste (/Hangste) mjo, häd een Lüüntje blouked, dät knulääst in dät froaie Fuugelhuus ieuwenske hier aain Huus Aaiere laid häd un bolde litje Suukene häbe skuul. Mongs soacht dät Fodder un bikket litje Miechhäimken un ourswät uut ju Idde bääfte dän Staal, eer dät wier tourääch ätter't Fuugelhuus waifljucht. Säiwends staant deer aaltied aan fraamden Mon, die uurs niks mai as dän Fuugel tou bekieken. Wildääge kumt hie uut dät Bupperlound.

Baalwiesen fon oankelde Moanskene (sonaamde Idiolekte)

Ieuwenske do ferskeedene Baalwiesen fon Regionen (hier: Täärpe), do me as Dialekte beteekent, rakt dät in älke Sproake, ju noch fon moor as aan Moanske boald wäd, idividuelle Baalwiesen (Idiolekte), do al deer truch äntstounde, dät älkunaan besunnere Foarljooften foar Uutdrukswiesen häd. Man juust in een Sproake as dät Seelterske, dät noch nit wuddelk standardisierd is, blift noch baldoarich ful Ruumte foar sukke individuelle (idiolektoale) Ferskiele, foar do hier Biespile roat sunt:

1. Individuelle Uutsproakevarianten

"mär" foar "mäd", "Dääsk" foar "Disk"; sukke Seeken sunt so säilden tou heeren, dät me fon idividuelle (idiolektoale) Uutsproakevarianten uutgunge kon.

2. Dialektmiskenge

Toun Biespil, wan do Oolden fon ainewäl uut ferskeedene Täärpe kuume, kon dät licht weese, dät ju Person een oaine, individuelle Dialektmiskenge boalt.

3. Hyperkorrektuur / neen Hyperkorrektuur

Ieuwenske dät in do Biespilsatse bruukte "bekieke" kumt uk hyperkorrekt "bekiekje" foar, dät kweeden wäd, uumdät do je-Tiedwoude fon wäkke as typisk Seeltersk apfoated wäide. Ieuwenske "soacht" kumt in aal do Täärpe uk "säkt" foar, wildääge uk aan Faal fon Hyperkorrektuur: Uk Foarmen mäd "ch" rakt dät al in dät Ooldfräiske "sēka" ("säike"). Muugelk honnelt sik dät uk bie ju Foarm "säkt" uum Hyperkorrektuur, man dät is nit seeker. Bee düsse Faale sunt - hyperkorrekt af nit - so in dät Seelterske ienburgerd, dät me him nit moor iedensthoaftich as ferkierd beteekenje kon.

4. Oold / näi

Oold un näi spielt uk een groote Rulle in Luudferskuuwengen, do juust tou düsse Tied in dän Gong sunt, un do fon wäkke Ljuude meemoaked wuden sunt un fon wäkke noch nit:

- trjo ---> tjo (Do maaste Ljuude kweede nu "tjo", "trjo" wät as ooldwaareldsk apfoated)

- Fljooge ---> Fjooge ---> Fljooge (Masse middeloolde un junge Ljuude kweede "Fjooge", man dät gungt nu daach wier tourääch ätter "Fljooge" uumdät dät in dät skrieuwene Seelterske un deermäd uk in ju Skoule foarhäärsket)

5. Idividuelle Ferskiele in dän Sproakuutbau

In dän Sproakuutbau kumt dät tou masse Lienuursättengen un besunners uk Fäkwoud-Uurnoamen: Juust hier in ju Seelterske Wikipedia, ju sunner Sproakuutbau nit weese kon, rakt dät deerfoar masse Biespile. Hier sunt dät t.B.:

- *Idiolekt*, *Dialekt* (Fäkwoude mäd griechisken Uursproang)
- *Fäkwoud*, *Lienuursättenge* (Weerskienelk Lienuursättengen ätter düütsk: "Fachwort", "Lehnübersetzung")

Man me kon nit ferwachtje, dät die Sproakuutbau fon älkunaan gliek moaked wäd un do näie Themen aaltied juust gliek foarmulierd wäide (Biespil: "In do tjo Täärpe rakt dät unnerskeedelke Baalwiesen" af "in do tjo Täärpe rakt dät unnerskeedelke Dialekte"). Uurs een Biespil is dät Woud "Stoafsuuger" (Lienuursättenge uut dät Düütske) deertou dät dät Synonym "Huulbäisem" rakt, een Woud, dät weerskienelk fon een äänelk Platdüütsk Woud oulat is, un, as me licht ärkoant, uurspröängelk moor snurrich as iedenst meend waas. Daach kweede dät wäkke Ljuude nu uk in dän Iedenst.

6. Moor af minner stäärke Ienfloude uut Kontaktsproaken

Wäkke platdüütske Ienfloude rakt dät allerweegense in dät Seelterske: So wäd insteede fon "mädeenuur" maasttieds "mädnunner" kweeden, wät uk wäil fon aan platdüütsken Ienfloud kumt, un "mädeenuur" wäd oafter as aiske ooldwaareldsk apfoated, daach kweede dät wäkke. Man dät rakt uk Seelter, do läip stäärke platdüütske af düütske Ienfloude häbe: "kien" insteede fon "naan" / "neen"; indäid uk "maake" / "moake" insteede fon "maakje" / "moakje". Sowät foatje noch masse Seelter as ferkierd ap, man daach wät dät kweeden.

Geskichte

Twiske 1100 un 1400 wuude dät Seelterlound fon Fräisen uut dät Aast-Fräislound fon däälich besiedeld. Woarskienelk koomen do Ljuude uut dät aastfräiske Kustgebiet, wier do, ätter ferskeedene Natuurkatastrophen, hiere Woonsteede ferlädden hieden.[8] Dät Seelterlound wäd naamd in n Uurkunde fon n 25. Okt. 1400 as een fon do Lounde do fon Groaf Nicolaus fon Tecklenburg an dän Biskup fon Münster uurdrain wuuden. Tou ju Groafskup Aastfräislound, ju äntstuude in dät 15. Jierhunnert, häd dät Seelterlound silläärge nit heerd. Unner dän Biskup fon Münster hieden do Seelter noch loange ne bestimde Oainständegaid un kreegen uk noch ne Sunnerloage truch Honnel un Skipfoart. Dät ooldste Seeltersk sunt two Woude in een Uurkunde uut dät Jier 1415.[9]

Ap dät aastfräiske Hoolichailound wuude in dät 16. Jierhunnert minner Fräisk boald, insteede deerfon boalden do Ljuude deer immer moor Platdüütsk. Weegen ju isolierde Loage un ne bestimde Oainständegaid waas die platdüütsken Ienfloud in Seelterlound gjucht littik. Bit in dät 19. Jierhunnert waas dät Seelterlound n Soundinsel midde in oafte uunbegungboare hooge Foane, me kuude bloot mäd n Skip uur ju Seelter Äi in Seelterlound kuume. Uum 1900 wuude ju Buuräi ap do kultivierde hooge Foane gans wichtich. Truch näie Sträiten un n Iersenboan kreech dät Seelterlound fääste Ferbiendengen mäd ju 'Buutewaareld'. Uum 1945 waas ju Loage fon ju Sproake in do oolde Käädentäärpe noch so stäärk, dät ferskeedene Fluchtlinge uut Aast-Düütsklound sloank Seeltersk baalen leerden. Ätters geenen fuul Seelter Oolden deertou uur, hiere Bäidene ap Hoochdüütsk aptouluuken. Do lääste Jiertjaande koom deerap ne Reaktion un wäd uk n Bitje

Seeltersk an do Skoulen roat. Ne Seeke ju foar bee Sieden fuul Ärfoulch rakt, läite do seelter Uuren fon allere Ljuude in Bäidenstuune. Uk kuume hier un deer seelter Beteekengen ap Huuse un sunt nu do seelter Täärpnoomen uk ap do Skilde anroat. Dät is foar n grooten Deel bewierked fon dän Seelter Buund.

Al in dän Begin fon dät 20. Jierhunnert kwieden ferskeedene Ljuude, dät ju seelterfräiske Sproake uutstierwe wüül. Ju absolute Baalertaal is bit tou dät Eende fon dät 20. Jierhunnert relativ konstant bleeuwen,[10] man do Baalere fon dät Seelterfräiske sunt däälich ne Minnerhaid in ju Meente Seelterlound.

Stoatus

Anärkannenge

Ju seelter Sproake stoant siet 1999 unner Skuts fon ju Europäiske Charta fon do Regionoal- un Minnerhaidssproaken. In dät Seelterlound is ju Sproake uk as Amtsproake toulät. Do fjauer Täärpe in Seelterlound hääbe twosproakige Täärpnoomen.

Ju ISO/DIS-639-3-Kode is stq.

Twosproakige Täärpnoomen, hier dät Täärpskild fon Skäddel an ju Noudsiede fon dät Täärp.

Unnergjucht

In Seelterlound sunt in aal fjauer Täärpe touhoope fieuw Bäidenstuune, wier do Bäidene mäd Seeltersk-Unnergjucht truch Fräiwilliger fersuurged wäide. An aal do Litje Skoulen (Gruundskoulen) in Seelterlound kriege do Bäidene Seeltersk-Unnergjucht. An ju "Grote Skoule fon't Seelterlound" (dät *Schulzentrum Saterland*) konnen do Sköilere an ju Realskoule Seeltersk as *Wahlpflichtkurs* kriege, an ju Hauptskoule rakt dät apstuuns naan Seeltersk-Unnergjucht. Uk an dät Gymnasium (*Laurentius-Siemer-Gymnasium* in Roomelse) rakt dät apstuuns noch naan Seeltersk-Unnergjucht. An do Beroupskoulen, Fachskoulen un Hoochskoulen rakt et uk naan Seeltersk-Unnergjucht. An do Universitäte fon Göttingen, Kiel un Ooldenbuurich rakt et Seminoare uur dät Seelterfräiske. Uunräägelmäitich rakt et Kuurse fon t. B. dän Seelter Buund of ju Foulkshoochskoule in Lier.

Literatuur

In do 1950er Jiere fangt ju Geskichte fon ju seelterfräiske Literatuur eerst gjucht oun. Dät Lesebouk foar Seelterlound waas ne Riege fon seelter Saitengstukke, do fon 1953 bit tou 1965 in dän 'General Anzeiger' publiziert wuuden sunt. As dät Lesebouk foar Seelterlound apheerde, fängen Hermann Janssen un Pyt Kramer oun mäd "Seelter Trjoue, Tidschrift foar alle Seelter". Dät fäng oun in n Suumer 1966 un die soogende un lääste Jiergong koom 1972. In dät Lesebouk un in Seelter Trjoue sunt ferskeedene literariske Seeken publiziert wuuden. Hermann Janssen skreeuw uk foar dät Lesebouk un häd 1964 "Dät Ooldenhuus" uutroat. Marron C. Fort häd in 1985 un 1990 two Bouke mäd Täkstsamlengen uutroat, in dät Jier 2000 ärskeen sien seelter Uursättenge fon dät Näie Tästamänt un do Psoolme. Margaretha Grosser is een fon do maast produktive Autorinnen in ju seelter Sproake, ju häd Fertälstere un Dööntjene skreeuwen in do Saitengen, un ferskeedene bekoande Bäidensbouke, so as Die litje Prins (2009) un Tuusterpäiter (2010) uursät.

Medien

Ju Ems-Vechte-Welle häd älke two Wieke fon 11:00 bit 13:00 ne Seendenge uut Seelterlound ap Seeltersk un Plat. In Internet skrift ju Näissiede www.stuuns.com ap Seelterfräisk. In dän "General-Anzeiger" fon Rhauderfehn un ju "Nordwest-Zeitung" fon Ooldenbuurich ärskiene räägelmäitich Artikkele uur dät Seelterfräisk of ap Seeltersk.

Säärke

Toumindest eenmoal in do two Jiere wäd in ju roomske Säärke ne Misse ap Seelter ouheelden. Dät Näie Testament (un do Psoolme) is fon Marron Fort uursät ap Seelterfräisk.

Fonetik un Fonologie

Kuute Sälwenluude				
Luud	**IPA**	**Biespil**	**Uur Sproaken**	**Bemäärkenge**
/a/	[a]	Gat, falsk, kanne		
/ä/	[ɛ]	Fäk, fäl, rädje		
/e/	[ə]	se, et, bekoand		
/i/	[ɪ]	Wille, licht, bidje		ä-oartich
/o/	[ɔ]	Stok, konne		a-oartich
/ö/	[œ]	bölkje		
/u/	[ʊ]	Stuk, Buk		o-oartich
/ü/	[ʏ]	wül, Fründ		ö-oartich
Hoolfloange Sälwenluude				
Luud	**IPA**	**Biespil**	**Uur Sproaken**	**Bemäärkenge**
/ie/	[iˑ]	Wiele, liek, Liene		
/uu/	[uˑ]	fuul, Buuk		
/üü/	[ʏˑ]	trüütich, wüül		
Loange Sälwenluude				
Luud	**IPA**	**Biespil**	**Uur Sproaken**	**Bemäärkenge**
/aa/	[aː]	Taal, Paad	so as in dät ängelske „*father*“	
/ää/	[ɛː]	sääd, Stääd	so as in dät frantsööske „*tête*“	
/ee/	[eː]	leet, Feete, leese	so as in dät düütske „*leben*“	
/íe/	[iː]	Sies, Liene, fiere	so as in dät düütske „B*iene*“	Akzent wäd maastens nit skrieuwen
/oa/	[ɔː]	Toal, Hoase	so as in dät ängelske „*water*“	
/öä/	[œː]	Göäwel, böädelje	so as in dät frantsööske „*œvre*“	
/oo/	[oː]	Dook, groot, Hoose	so as in dät düütske „*Soh*n“	
/öö/	[øː]	Grööte,	so as in dät düütske	

		drööme	„Höhle“	
/úu/	[uː]	fuul, suur, suuge	so as in dät düütske „Mut“	Akzent wäd maastens nit skrieuwen
/ü'ü/	[yː]	Düüwel, düütelk	so as in dät düütske „*füh*len“	Akzent wäd maastens nit skrieuwen
Twieluude				
Luud	**IPA**	**Biespil**	**Uur Sproaken**	**Bemäärkenge**
/áu/	[aːu]	gau, kauje	Akzent wäd maastens nit skrieuwen, *a* + hoolfkuute *u*	
/ai/	[aːi]	nai, Sail, taie	so as in dät düütske „B*ei*n“	
/äi/	[ɛɪ]	näi, Skäip, wäit		kuute *ä* + hoolfkuute *i*
/au/	[au]	Dau, flau, haue	so as in dät düütske „L*au*t“	
/äu/	[eu]	häuw, stäuwen		kuute *ä* + hoolfkuute *u*
/eeu/	[eːu]	skeeuw, leeuwe		loange *ee* + hoolfkuute *u*
/ieu/	[iˑu]	Lieuw, ieuwen		hoolfkuute *ie* + hoolfkuute *u*
/oai/	[ɔːɪ]	Koai, oain, loaierje		loange *oa* + hoolfkuute *i*
/oi/	[ɔy]	skoi, Moite, bloie	so as dät düütske n*eu*	
/öi/	[œːi]	Möie, öile		kuute *ö* + hoolfkuute *i*
/ou/	[oːu]	Douk, Lound, roupe		
Konsonanten				
Luud	**IPA**	**Biespil**	**Uur Sproaken**	**Bemäärkenge**
/b/	[b]	Baabe		
/ch/	[x]	truch		
/d/	[d]	dood		
/f/	[f]	Fät		
/g/	[ɣ] un [x]	Gas, weege		
/h/	[h]	hoopje		
/j/	[j]	Jier		
/k/	[k]	Ku		

/l/	[l]	Lound		
/m/	[m]	Määme		
/n/	[n]	Noome		
/ng/	[ŋ]	twinge		
/p/	[p]	Pieper		
/r/	[[r] un [ɐ]]	greeuwe, Ierm		
/s/	[s]	säike		
/sk/	[sk]	Skoule, Skäddel		
/t/	[t]	täiwe		
/v/	[v]	roovje		Fort skrieuwt *roovje* un *skräive*, Kramer bruukt deerfoar *roowje* un *skräiwe*
/w/	[v] un [w]	weende, leeuwe		
/z/	[z]	offiziel		Stämhaft [z] in een Anluud is ungewöönelk foar fräiske Dialekte un kuumt uk in dät Seelterske betüümt foar

Skrieuwwiese

Ne offizielle Gjuchtskrieuwenge foar dät Seelterske rakt et noch nit.

Dät Seelterske is in dän Loop fon do Jiere ap gans ferskeedene Wiesen skrieuwen wuuden. Do Sproakgeleerden hääbe in dät 19. Jierhunnert bit tou do 1950er Jiere moor of minner phonetiske Skrieuwwiesen bruukt. Deerfon waas Julius Bröring sien Wierk ap maaste bekoand in Seelterlound. Deerap basierde sik dan uk Gesina Lechte-Siemer, as ju in do trüütiger Jiere mäd seelter Gedichte ounfäng, wierbie ju oawers aal do Lienjen un Teekene wäägeläite moaste, deeruum dät do sik foar n praktisken Druk nit oainden.

Dät Ietlokoal 'Seelter Äi' in Skäddel.

As dan in do füüftiger Jiere foarallen fon Hermann Janssen näi ounfangd wuude mäd dät Lesebouk foar Seelterlound, wieren Ienfloude fon ju hoochdüütske un ju ängelske Skrieuwwiese deeroun. Al ap ju eerste Siede fon dät Lesebouk foar Seelterlound (Aproup) stuuden Woude as 'brought', 'ienfiehrd', 'utschniede'. Leeter geen dät n bitje wäch, oawers do loange Luude wuuden in dät Lesebouk foar Seelterlound noch nit konsequent skrieuwen.[11]

In jusälge Tied wuud bie ju Fryske Akademy in Ljouwert toacht an n Woudebouk (Hermann Janssen rakt in dät Lesebouk foar Seelterlound uk al ne groote Lieste fon 4000 Woude) un dan skuul dät deerfoar ne konsequente Skrieuwwiese reeke, ätter dän Prinzip "een Luud - een Teeken", sodät uk nit-Seelter ju Uutsproake deeran ouleese kuuden. Die Direktor Professor Jelle Brouwer waas ju Meenenge, dät do Seelter sik deeruur uk uutspreeke skuulen. Deerap moakede Pyt Kramer eenige Äntwurpe, do dan 1958 fon ne Delegation unner Fierenge fon Brouwer in moorere Äiwende an Hound fon Biespiele mäd de Tweelwerrräid

truchnuumen wuuden. Toulääst wuud dan ju Foatenge mäd "loange Säwenluude altied dubbeld" wääld, ju dan leeter as "Skrieuwwiese fon 1958" anwoand wuude in dät "Seelter Woudebouk" fon 1961 un uur Bouke, as "Dät Ooldenhuus".[12]

Consequenz waas, dät do kuute Luude [i] un [u] (in 'Tied', 'kuut') dan as i un u skrieuwen wuuden, wieruum do Luude [I] un [U] (in 'dit', 'Buk') dan skrieuwen wuuden as ì, ù. In n Praxis wuuden do apaate Akzentteekene nit bruukt un dät roate Ferwikselenge. Dät wuud löösd fon Professor Marron C. Fort in sien "Saterfriesisches Wörterbuch" fon 1980. Deeroun wuud 'Tied' un 'kuut' skrieuwen, also mäd ie un uu, wierbie dan do loange Luude [i:], [u:] as íe, úu skrieuwen wuuden (also slíepje, súur). Wan deer do Akzentteekene wächfaale, stöörde dät bolde naagends, deeruum dät dät fon do Luude uk bolde neen Minimoalpoore rakt. N uur Näierenge fiert Fort truch in sien Uursättenge fon dät Näie Tästamänt in et Seeltersk, wier hie sk skrift insteede fon sch, wät foarallen ap Skoulen nutselk is uum ju gjuchte seelter Uutsproake [sx] tou kriegen, insteede fon ju Düütske. Fort sien Skrieuwwiese wäd in groote Lienjen däälich maast ferwoand. Bloot dät Eenpeldskrieuwen in eepene Silwe (also *epen* insteede foar *eepen*) wuude nit altied uurnuumen.

Unnersäikengen

Truch sien isolierte Loage un do deeruut resultierende Oainhäide keemen in dät Seelterlound al in dät fröie 19. Jierhunnert ferskeedene Unnersäikere fon ju seelter Sproake ap Besäik. Al in 1794 skreeuw die Antropologe Mauritz Detten uur do Fräisen fon dät Seelterlound. Hie beskreeuw ju seelter Sproake as *„ein eignes teutsch, welches, wenigstens zum Theil, offenbar verdorbenes plattdeutsch ist“* un notierde sik n poor Woude. Die Theologe un Historiker Johann Gottfried Hoche skreeuw moor uur ju Sproake in sien Räisebeskrieuwenge truch Osnabrück un Niedermünster in dät Seelterlound, Aast-Fräislound un Groningerlound. Foar him waas dät Seelterske dät ooldste Dialekt fon Düütsklound un ju Uursproake fon dät Ängelske, Niederloundiske, Ooldsaksiske of Platdüütske.

Die oolde Boanhoaf fon Skäddel, wier däälich dät Seelterfräiske Kulturhuus tou fienden is.

In dät Jier 1836 wuude dät Wierk *Onze Reis naar Sagelterland* uutroat fon do wäästfräisen Montanus Hettema un Rinse Posthumus. Dät is n tjuk Bouk wuuden, dät bolde toun Haaldeel uut oolde Uurkunden bestuude. Interessant sunt eenige Texte, ne Sproakleere (wier Hettema dät Seelterske in dän ooldfräiske Roome twinge wol) un ne Woudelieste fon 31 Sieden. In dät Jier 1846 koom die Jeverloundiske Theologe Johann Friedrich Minssen foar moorere Mounde ap Besäik. Hie beskreeuw ju Sproake gans gnau un sammelde fuul Fertälstere un Spräkwoude in ju seelter Sproake. Sien Unnersäikengen wuuden toun Deel in dät Tiedskrift *Friesisches Archiv* publisiert, n groot Deel fon sien Wierk wuude eerste äter dän Twäide Waareldkriech fuunen un uutroat.

Die Begruunder fon ju modärne Frisistik, Theodor Siebs, diede uk Unnersäik äter ju seelter Sproake. Sien *Geschichte der friesischen Sprache* (1901) änthaalt ne bolde fulständige historiske Grammatik fon dät Seelterske, wierfon hie in *Zur Geschichte de englisch-friesischen* al fuul Biespiele roat hiede. Bloot ap Seelterlound beluuke sik *Das Saterland, Flurnamen* un sien lääste Uutgoawe in 1934 *Zur friesischen Volkskunde des Saterlandes*.

Do Unnersäikengen fon dät Seelterfräiske äter dän Twäide Waareldkriech dieden foarallen Pyt Kramer un Marron Curtis Fort. Die wäästfräiske Ingenieur Kramer waas 25 Jiere oold as hie sien Seelter Woudebouk (1961) uutroate, fon sien Näi seelter Woudebouk is Beend I (A–E) in 1992 ärskienen. In 1982 wuude sien

Kuute Seelter Sproakleere publisiert.[13] Hie häd ferskeedene Unnersäikengen däin man hie häd uk ferskeedene Bouke skreeuwen un uutroat, fon 1966 bit 1972 waas hie foar dät seelterske Tiedskrift Seelter Trjoue aktiv, un hie publisierde ferskeedene wieräntdekte Wierke fon t. B. Minssen.

Die amerikoanske Germanist Marron Curtis Fort begon in do 1970er Jiere mäd sien Unnersäikengen ätter dät Seelterske un arbaidede bit tou dät Jier 2003 an ju Universität Ooldenbuurich wier hie sik iensätte foar dät Platdüütske un dät Seelterske. Mäd Hermann Dumstorf stoalde Fort dät *Saterfriesisches Wörterbuch* touhoope, dät 1980 publisierd wuude. Ieuwenske sien Woudebouk roate hie do Tekstsamlengen *Saterfriesisches Volksleben* (1985) un *Saterfriesische Stimmen* (1990) uut un uursätte dät Näie Tästamänt un do Psoolme in dät Seelterske (2000).

Literatuur

Algemeene Beskrieuwengen un Grammatiken

- Marron C. Fort: *Das Saterfriesische*. In: *Handbuch des Friesischen*. Tübingen 2001. ISBN 3-484-73048-X
- Pyt Kramer: *Kute Seelter Sproakleere (http://seelter.16mb.com/seelgra3.htm)*. Ostendorp, Rhauderfehn 1982. ISBN 3-921516-35-8
- Dieter Stellmacher: *Das Saterland und das Saterländische.* Isensee, Ooldenbuurich 1998. ISBN 3-89598-567-8
- Jan Wirrer (Hääruutroater): *Minderheiten und Regionalsprache in Europa.* Westdeutscher Verlag, Opladen 2000. ISBN 3-531-13131-1

Woudebouke

- Marron C. Fort: *Saterfriesisches Wörterbuch* (Seeltersk-Düütsk). Helmut Buske, Hambuurich 1980. ISBN 3-87118-401-2
- Pyt Kramer: Woudelieste Düütsk-Seeltersk, 156 Sieden, Mildaam, 1996

Foar ne ganse Lieste kiekjet bie Woudebouk.

Sjuch uk

- Äntwikkelenge fon do seelter Luude
- Seeltersk-Unnergjucht
- Seelterfräiske Literatuur
- Unnersäikere fon ju seelter Sproake
- Wangeroogisk Fräisk
- Wurstfräisk
- Sproakstatistik

Ferwiese ätter buuten

- Euromosaic: Frisian in Germany: Saterlandich (http://www.uoc.edu/euromosaic/web/document/friso/an/i2/i2.html)*ängelsk*
- Näie Seelter Siede (https://web.archive.org/web/20150617215157/http://seelter.16mb.com/)

- Näie Seelter Siede (http://seelter.16mb.com/) mäd Seelter Kurs (http://www.allezhop.de/frysk/seelter/)
- Portoal foar Lowlands-L, seelterske Fersioun (http://www.lowlands-l.net/seeltersk.php)
- Spreeken Seeltersk - Nr.38, 39 (http://www.staff.uni-marburg.de/~naeser/dial-aud.htm)
- Wier kumt dät Woud häär? (http://www.ekfrysk.host22.com/etym.htm)

Fideo's

- GA-Video mäd Gretchen Grosser uur Seeltersk (http://www.ga-online.de/-videos/player/1437/Saterfriesisch-fuer-Anfaenger-24-02-2010)
- Fideos: Seeltersk heere un leere mäd Gretchen Grosser: Deel 1 (http://www.ga-online.de/-videos/player/1628/) / Deel 2 (http://www.ga-online.de/-videos/player/1640/) / Deel 3 (http://www.ga-online.de/-videos/player/1652/) / Deel 4 (http://www.ga-online.de/-videos/player/1668/) / Deel 5 (http://www.ga-online.de/-videos/player/1684/) (GA)
- Fideo Seeltersk ap RTL Bremen (http://www.rtl-regional.de/player.php?id=13053&tag=Saterland&seite=0)

Woudeliesten

- Woudelieste Düütsk-Seeltersk (http://seelter.16mb.com/woudelisSK.htm)
- Woudelieste Seeltersk-Düütsk (http://seelter.16mb.com/woudebouk.htm)
- NSW, Nai Seelter Woudebouk, Seeltersk – Düütsk – Wäästfräisk – Ängelsk, Bouksteewe A–E un G–H (http://seelter.16mb.com/Deelleede.htm) (beskrieuwend Woudebouk; noch in Oarbaid).

Germaniske Sproaken

Anglo-Fräisk: Ängelsk - Noudfräisk - Seelterfräisk - Wäästfräisk

Kontinentoal Wäästgermanisk: Afrikoansk - Düütsk - Niederloundisk - Platdüütsk

Noudgermanisk: Dänisk | Färöisk | Isloundsk | Norwegisk | Swedisk

Sproaken in Düütsklound

Deensk - Düütsk - Läichdüütsk - Noudfräisk - Seelterfräisk - Sorbisk - Sproaken fon do Sinti un Roma

Wällen, Anmäärkengen un Ätterwiesengen:

1. Et rakt Skättengen wierbie ju Spreekerantaal twiske do 1500 un 2500 Moanskene lait. Dät skrieuwt Fort in sien Houndboukartikkel *Das Saterfriesische* (in *Handbuch des Friesischen*, Tübingen 2001, Siede 410). Johanna Evers un Karl-Peter Schramm skreeuwen in n Houndboukartikkel *Seelterlound, friesische Sprachinsel in Niedersachsen* (publiziert in *Neben Deutsch: Die autochthonen Minderheiten- und Regionalsprachen*, uutroat fon Christel Stolz, Universitätsverlag Dr. N. Brockmeyer, 2009, Siede 49) dät uungefeer 20 % fon do 13.000 Ienwoonere fon Seelterlound ju seelter Sproake baale kuuden. Ne Skättenge fon literaturatlas.de (http://www.literaturatlas.de/~la4/wirkungsgeschichte_des_saterfrie.htm) wiest 1500 bit 1600 Ljuude, do ju Sproake noch aktiv baale.

   In ju lääste Unnersäikenge fon Dieter Stellmacher uut 1995 skäl et uungefeer 2250 Ljuude reeke, do Seeltersk baale konnen(Dieter Stellmacher: *Das Saterland und das Saterländische*. Ooldenbuurich 1998). Näiere Unnersäikengen rakt et nit.
2. *Saterfriesische Sprache (http://www.saterland.de/kultur-freizeit/)*. Websiede Meente Seelterlound (blouked ap n 5. Dezember 2016)

3. Marron C. Fort: *Das Saterfriesische*. In: *Handbuch des Friesischen*. Tübingen 2001, Siede 418
4. Dieter Stellmacher: *Das Saterland und das Saterländische*. Ooldenbuurich 1998, S. 28
5. Paul Kollmann: Der Umfang des friesischen Sprachgebiets im Großherzogtum Oldenburg. In: Zeitschrift des Vereins für Volkskunde 1 (1891), S. 400 ff
6. Fergliek Marron C. Fort: *Das Saterfriesische*. In dät *Handbuch des Friesischen*. Tübingen 2001, S. 419.
7. *Neben Deutsch: Die autochthonen Minderheiten- und Regionalsprachen*, uutroat fon Christel Stolz, Universitätsverlag Dr. N. Brockmeyer, 2009, Siede 49
8. Hanne Klöver: *Spurensuche im Saterland. Ein Lesebuch zur Geschichte einer Gemeinde friesischen Ursprungs im Oldenburger Land*. Norden 1998, S.30.
9. Marron Fort (1988). *Das Saterfriesische vor Hoche: zwei vergessene Quellen*. In: Us Wurk 33 (1984). Sieden 103-108.
10. Do Taale kuume uut Marron Curtis Fort sien: *Saterfriesisches Wörterbuch.* Hambuurich 1980, Siede 46 un Dieter Stellmacher sien: *Das Saterland und das Saterländische.* Ooldenbuurich 1998.
11. Do Woude 'leere', 'reeke' wuuden dubbeld skrieuwen, wilst 'makede', 'monige' kuut skrieuwen wuuden. Dätsälge waas uk bie t. B. 'grot' (loang Luud, man wuude kuut skrieuwen) un 'poor' (uk n loang Luud, man wuude loang skreeuwen).
12. Sjuch Lesebouk foar Seelterlound, unner *Ut de Seelter Sproakleere* (Täkst stoant ap Wikisource)
13. Pyt Kramer: Kute Seelter Sproakleere. (http://mitglied.multimania.de/Seelter2/seelgra3.htm) Rhauderfehn 1982.